

Sosyal Etkileşim ve Sosyal Benlik Kaynağı Olarak Aile¹

Mahmut Hakkı AKIN

Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF, Sosyoloji Bölümü,
mahmuthakin@gmail.com

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi

Geliş:

12.06.2019

Kabul:

08.07.2019

Yayın:

30.07.2019

Anahtar

Kelimeler:

Aile
Etkileşim
Sosyal benlik
Sosyalleşme

ÖZET

Aileye yönelik sosyolojik ilgi, sosyolojinin bağımsız bir disiplin olarak kurumlaştığı on dokuzuncu yüzyıla kadar gitmektedir. Genel olarak klasik sosyolojide aile bir toplumsal kurum olarak önemsizmiş, ancak aile içi roller ve etkileşim öncelikli mesele olarak kabul görmemiştir. Zamanla sosyolojide gelişen teorik yaklaşımlar ve tartışmalar, aileye farklı bakış açılarının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle sembolik etkileşimciliğin etkili bir teorik yaklaşım haline gelmesi, aileyi sosyal psikolojik açıdan önemli bir konu haline getirmiştir. Sembolik etkileşimcilik, sosyal gerçekliğin açıklanmasında etkileşim ve benlik kavramlarını temel aldığı için bu yaklaşıma bağlı çalışmalarda aile, diğer toplumsal kurumlardan daha çok öne çıkmıştır. Çünkü toplumsal kurumlar içinde sadece aile, hem etkileşimin hem de benliğin kaynağı konumundadır. Buna bağlı olarak sosyalleşme sürecinin en etkin aracı da aile olmak durumundadır. Öyle ki ailenin etkileşimin ve benliğin ilk kaynağı olması, diğer bütün sosyalleşme araçlarından ayrılmasına sebep olmaktadır. Elbette aile içi etkileşimlerin birey üzerindeki etkileri ve üyelerin bu etkileri kabulü de farklılaşmaktadır. Ailenin modernleşmeyle birlikte bazı işlevlerini yitirdiği ve önemini kaybettiği iddia edilmişse de benlik üzerindeki etkisi dolayısıyla bu tür iddialar özellikle etkileşimi temel alan yaklaşımlar açısından ihtiyatlı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda aile, etkileşim ve benlik üreticisi temel kurum olarak birey üzerinde önemli bir otoritedir. Bu makalede, klasik sembolik etkileşim meta teorik bir temelde ele alınmış ve ailede sosyal etkileşimin ve sosyal benliğin üretimi genel olarak analiz edilmiştir.

¹ Bu makale, Medeniyet Vakfı tarafından 17-18 Mayıs 2014 tarihlerinde düzenlenen Aile Sempozyumunda sunulan "Ailede Toplumsal Etkileşim ve Toplumsal Benlik" başlıklı bildiri metninin yeniden düzenlenmiş halidir.

Family as a Source of Social Interaction and Social Self

Article Info

Article History

Received:

12.06.2019

Accepted:

08.07.2019

Published:

30.07.2019

Keywords:

Family

Interaction

Social self

Socialization

ABSTRACT

Sociological interest to family goes back to the nineteenth century when sociology had become institutionalized as an independent discipline. In classical sociology, families generally were considered as social institutions; whilst family roles and interaction were not regarded as priority issues. Development of new theoretical approaches and discussions in sociology elicited to emergence of many different perspectives on family. In particular, after symbolic interactionism has been an effective theoretical approach, also family has become an important issue in terms of social psychology. Family has been more prominent than other social institutions in symbolic interactionism as this approach is based on the concepts of interaction and self in explaining social reality. Only the family can be accepted as the source of interaction and self in all social institutions. Consequently, family is the most effective agent of socialization process. Family distinguishes from all other socialization agents by being the first source of interaction and self. The effect of family interactions on its members and the acceptance of these effects are surely different. Although it has been claimed that the family has lost some functions and importance these claims are evaluated prudently by the approaches which based on interactionism. Additionally, family as a basic institution of producing interaction and self, is an important authority on the individual. In this article, classical symbolic interactionism was discussed in a meta-theoretical basis and the production of social interaction and social self in family were analyzed generally.

GİRİŞ

Farklı şekillerde kurulmasına ve farklı işlevlere sahip olmasına rağmen tarih boyunca hemen her toplumda aile kurumunun var olması dikkat çeken bir ayrıntıdır. Bazı düşünürlere göre insanlık tarihinde ailenin kurumlaşması, sömürünün ve çatışmanın da başlaması ya da kurumlaşmasına karşılık gelmektedir. Bu düşünürlere karşı olanlar ise ailenin toplumun en temel ve vazgeçilmez kurumu olduğunu

savunmuşlardır. Aile konusunda farklı teorik ve siyasi yaklaşımlara bağlı olarak farklı tezler öne sürüldüğünü görmek mümkündür. Ancak bir gerçek vardır ki aile, kendi üyeleri arasında özel ilişkilerin ve iletişimin hakim olduğu bir kurumdur. Aile içindeki özel iletişim, yine sosyallik dahilinde üyelerin sosyal benliklerinin gelişmesine ve sosyal gerçekliğin sürdürülmesine imkan sağlamaktadır. Ailenin sosyal benlik üzerindeki etkisi sadece bebeklik ve çocukluk yıllarıyla sınırlı değildir. Bir sosyal gerçeklik olarak ailenin sosyalliği inşa edici rolü, bütün hayata yayılmakta ve bu süreçte sosyal benlik, sosyal gerçekliğin hem bir ürünü hem de üretene haline gelmektedir. Aynı zamanda siyasi, dinî, ahlakî yönlere de sahip olan sosyal benlik, siyasi, dinî, ahlakî ilişkilerle ilk defa ailede karşılaşmaktadır. Aile, sosyal benliği ilk kuşatan gerçekliktir. Bu yüzden de diğer kurumlardan daha etkilidir. Üstelik benlik üzerindeki bu kuşatma, kolayca üstesinden gelinebilecek bir kuşatma değildir. Aile, sadece sosyalliklerini yeni kazanan bebekler ya da çocuklar için değil, bütün üyeler için de sosyal benlikleri kuşatan bir kurumdur. Bu kuşatma, insanı mahrem bir alan içerisinde muhafaza etmekte ve aile ortamını bir yuvaya dönüştürmektedir. Aynı zamanda bu kuşatma, bireyin sosyal hafızasının ilk oluşumunu sağlamakta ve böylece ailenin sosyal benliği inşa edici kuşatması, insan hayatına yayılmaktadır. Bu yüzden aile üyeleri arasında sağlıklı bir şekilde kurulan ve mutluluğu hedefleyen bir etkileşim, sadece aile üyeleriyle sınırlı olmadığı gibi gündelik hayatın farklı alanlarında gerçekleşen sosyal etkileşimleri de belirleme imkânına sahiptir.

Aile ve Benliğin Sosyalleşmesi

Benliğin psikolojinin mi yoksa sosyolojinin mi konusu olduğu, eski bir tartışma olduğu gibi “eskimiş” de bir tartışmadır. Psikolojinin nesnesini birey, sosyolojinin nesnesini ise toplum olarak belirleyen ve bu ayırımı ısrar eden anlayış, ancak sosyal gerçeklik ve ilişkiler dışında bireyliğini kazanan bir insan tespit edilebilirse doğru olarak kabul edilebilir. Öte yandan bazı klasik sosyologların sosyolojiyi bir bilim olarak temellendirme adına bireyi toplum tarafından belirlenen pasif bir varlık olarak kabul etme çabaları da “toplumsuz” birey kabulü kadar eksik bir anlayışa karşılık gelmektedir. Hem ontolojik hem de metodolojik sonuçları olan bu temel problemler, yirminci yüzyıl sosyal bilimler çalışmalarında özellikle birey ile toplum arasında sosyalliği sosyolojik ve psikolojik bir kategori olarak kurma girişimleriyle aşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların ana eksenini ve başlangıcını ise benlik konusu oluşturmuştur. Yine artan çalışmaların ve

katkıların sonucunda benliğin sadece psikolojinin ya da sosyolojinin bir konusu olamayacağı tezi üzerinde uzlaşmaya varıldığını söylemek de mümkündür. Benlik konusundaki anlayış değişiminin sosyal bilimler felsefesi açısından teorik ve pratik pek çok sonucu olmuştur. En azından benliğin tek başına kullanılmasından bir adım öteye geçilmiş ve bireyin sadece benlik sahibi bir varlık olmadığı; “sosyal benlik” sahibi olduğu kabul edilmiştir.

Sosyallik, zamanla kazanılan bir özelliktir. İnsan, doğduğu anda sosyal bir varlık değildir. Ancak insan, sosyallik potansiyeliyle bu dünyaya gelen, biyolojik ve psikolojik gelişimiyle sosyallığe doğru evrim yaşayan bir varlıktır. Dünyaya gelen insanoğlu, başkalarıyla kurduğu ilişkiler dahilinde yaşayabilmek için sosyal benliğini kazanmaya muhtaçtır. Çünkü ileride kendisini bekleyen hayat, tamamen sosyal ilişkiler üzerine kurulmuştur.

Aile, toplumun potansiyel yeni üyelerine sosyal benliğin kazandırılması konusunda en önemli işlevi gören kurumdur. Bu yüzden pek çok düşünür ve sosyal bilimci aileyi, toplum hayatındaki en temel kurum olarak kabul etmişlerdir. Sosyalleşmenin ilk ve temel aktörü olması dolayısıyla aile, çocuğu kuşatan ilk sosyal çevredir. Çocuğu kuşatan bu çevre, değerler, normlar, inançlar ve bu unsurların pratik uygulamalarından oluşmaktadır. Bu yüzden ailenin sosyalleşen çocuğu kuşatması, duygusal, ahlakî, kültürel, dinî, siyasî vb. bir kuşatma olarak da kabul edilebilir. Çünkü sosyal benliğin gelişim süreci olarak sosyalleşme, duygusal, ahlakî, kültürel, dinî, siyasî vb. unsurlar dolayısıyla gerçekleşen bir süreçtir. Bu unsurların benimsenmesi ve hayata geçirilmesi konusunda ilk adımların atıldığı yer olan aile, aynı zamanda bu konularda ilk ve en büyük etkiye sahip kurum olarak dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ailenin ilk kuşatması, insan hayatının ilerideki dönemlerinde aşılamayacak bir kuşatma olmasa da çok önemli etkiler ve izler bırakan bir kuşatmadır.

Sosyal benlik konusunda ilk ve en önemli katkılardan birisini yapan ve sosyal psikoloji alanının kurucu babası sayılan George Herbert Mead (1913: 374-375), benliğin iki yönüne dikkat çekmiştir. Ona göre benlik, aynı anda özne ve nesne olma özelliklerine sahiptir. Bu yüzden de onu sadece “benlik” olarak tanımlamaktansa nesne yönünü de göz önünde bulundurarak “sosyal benlik” olarak tanımlamak daha doğrudur. “Sosyallik” özelliğine sahip olduğu için insan benliği sadece etrafını algılamamakta; aynı zamanda kendisini de algılayabilmektedir. İnsanların başkalarının kendilerini nasıl algıladıklarını, hareketlerini nasıl yorumladıklarını hayatları boyunca hesap etmeleri ve buna göre eylemlerini yönetmeleri, benliği psikolojinin ve

sosyolojinin ortak bir konusu yapmaktadır. Bu yüzden sosyal hayatta çoğu insan, bir iç sesin kendilerini yönlendirmesine, uyarmasına, teşvik etmesine göre hareket etmektedir. Mead, sosyal benliğin psikolojik yönünü “ben”; diğer insanlara dönük sosyolojik yönünü “beni/bana” olarak adlandırmıştır. İnsan, eylemlerini gerçekleştirirken benliğin psikolojik yönüyle sosyolojik yönü etkileşime girmektedir. Eğer insan benliği sadece psikolojinin ya da sosyolojinin konusu olsaydı insanlar arası ilişkileri sadece “iletişim” olarak tanımlamak yeterli olurdu. İnsanın çevresiyle kurduğu ilişkiler, bu ilişkileri açıklamak için “iletişim” tanımlamasını yetersiz bırakmaktadır. Etkilenen ama aynı zamanda etkileyen bir varlık olarak insan, çevresiyle etkileşim kurmaktadır. Bu etkileşimin ilk izlerini insanı kuşatan ilk sosyal çevre olarak ailede bulmak mümkündür.

Ailede, sosyal benliğin inşası etkileşimler sürecine dayanmaktadır.² Aile üyeleri arasındaki etkileşim, çocukların sosyal benliğinin gelişmesini sağlamaktadır. Buradaki inşa süreci, sosyal benlik sahibi aile büyüklerinin potansiyel sosyal benlik sahibi olan çocuklar üzerinde istedikleri gibi kontrol ettikleri ya da yönettikleri bir süreç değildir. Çünkü sosyal benlik, kendisine gelen etkilere refleks şeklinde tepkiler vermez. Sosyal benlik gelişimi, pek çok özelliğinin yanında zihinsel bir gelişime karşılık gelmektedir. Aile, bu gelişim sürecine ilk etki eden kurum olması dolayısıyla sosyal benlik üzerinde bir güç ya da otorite olarak da kabul edilebilir. Ailenin sosyal benliği kuşatması bir iktidar meselesi olarak kabul edilse bile burada sosyal benliğe özgürlük alanı bırakmayan bir iktidar uygulamasının olduğunu söylemek mümkün değildir. Kendi sosyal benliğinin gelişimine çocuk aktif olarak katılmakta, kendisine gelen etkileri yorumladığı gibi yönlendirmekte ve hatta bu etkilerin değişmesine sebep olabilmektedir. Bu yüzden sosyal benliğin ailedeki gelişimi basit, tek yönlü iletişim sürecinin ötesinde bir etkileşim sürecidir. Üstelik bu süreç başından itibaren karşılıklı bir süreç olarak gelişmektedir.

Farklı sosyal benlikler, karşılıklı etkileşimler yoluyla birbirlerini etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda var etmektedir. Böylece sosyal benlik, diyalektik bir gerçeklik olarak “sosyal” ve “bireysel” yanlara sahip olmaktadır. Bu durum, daha önce Mead'e atıfla söylenen benliğin aynı anda hem bir özne hem de bir nesne olması durumunu da açıklamaktadır. Aynı

---

² Ailenin, bir sosyal grup olarak kabul edilip edilemeyeceği önemli bir sorudur. Aile, sosyal etkileşimin karmaşık süreçlerini üreten bir yapıya sahiptir. Bu yüzden de pek çok özelliği sayesinde gruptan daha fazla bir sosyal gerçekliğe karşılık gelmektedir (Dikeçligil, 2012: 39-40).

zamanda bu durum, ailenin neden bu kadar güçlü bir kurum olmasını da açıklamaya imkan tanımaktadır. Sosyal benlik kazanılan, edinilen ya da inşa edilen bir gerçekliktir ve genelde insanlar bu tecrübeyi ailede yaşamaktadır. Bu yüzden benliğin ilk kuşatma alanı ailedir.

Aile, özellikle benlik gelişimini yaşayanlar açısından beklenen ve varsayılan potansiyel hayat provasının yapıldığı kurumdur. Sosyal hayatın en önemli özelliklerinden birisi de beklenen ve varsayılan ancak henüz gerçekleşmemiş bir zaman bilinciyle hareket etmemizi sağlamasıdır. Bu açıdan ailenin sosyal hayatın en küçük birimi olarak kabul edilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Aile üyeleri, yeni üyelerde sosyal benliğin sosyolojik yönünün zihinsel inşa sürecinde de aktif rol almaktadırlar. Sosyal hayatta gerçekleşecek olayların gerçekleşme durumlarını, gerçekleştireceğimiz eylemlerimizi hesap etmemiz, sosyal gerçekliği birey olarak zihnimize kurgulamamızla ilgili bir durumdur. Bu oluşum süreci pek çok insan için öncelikle ailede gerçekleşmektedir. Böylece sosyal benliğin kendisi de zihinsel bir etkileşimi sürekli olarak yaşamaktadır. Fenomenolojik olarak bir insanın kendisini başkasının yerine koyması, onun düşüncelerini ve tepkilerini kestirmeye çalışması bir yönüyle aile içinde roller bağlamında kurulan etkileşimin bir sonucudur. Aile içindeki etkileşimde bir eyleme muhatabın nasıl tepki vereceğini öğrenmek ve buna göre tepkiyi yönetebilmek gibi beceriler, sosyal benliğin sosyolojik ve psikolojik inşasında çok önemli bir yerdedir. Beklenen, tahmin edilen bir etkiye göre bir davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme, sosyal benliğin kendi içinde yaptığı muhasebeye göre şekillenmektedir. Hayat boyunca insanı takip edecek bu iç muhasebenin oluşmasında, aile içindeki anlamlı etkileşimin çok önemli bir rolü vardır. Başlangıçta çocuklar için aile dışından gelen etkiler de aile etkileşimine referansla karşılanmaktadır. Aile içi rollere dayalı olarak gerçekleşen etkileşim, sosyal benliğin eylemleri hesap eden ve seçen iç hesaplaşmasının dayandığı ilk otorite kaynağıdır.

Sosyal benliğin önemli bir özelliği de diyalektik bir ihtiyaçlar ilişkisinin sonucunda gelişmesidir. Dünyaya gelmiş bir insan yavrusu tamamen başkalarına muhtaç bir yapıdadır. Ancak aynı “muhtaç” varlık, bir sosyal gerçekliğin var olmasının ve devamlılığının sağlanması için en önemli ihtiyaçlardan birisidir. Bu yüzden sosyal benliğin gelişimi sürecinde karşılıklı bir ihtiyaç ilişkisinden bahsetmek mümkündür (Akın, 2011). Bu ihtiyaç ilişkisinin karşılıklı olarak karşılanabilmesi, sosyal benliğin gelişimine bağlıdır. Başka bir deyişle dünyaya geldiğinde “sosyal” olmayan insan benliğinin “sosyal benlik” haline gelmesi gerekmektedir. Bu süreç ise

hem sosyalleşenin hem de onun sosyal benlik kazanmasına katkıda bulunan diğer insanların karşılıklı çabasının bir ürünüdür. Sosyal benliğin sosyal ilişkileri belirleyen standartlar etrafında şekillenmemesi, biyolojik ya da psikolojik gelişme problemleriyle sekteye uğraması, normal bir sosyalleşme süreci yaşanmasının önündeki engellerdir. Bu engellerin bireysel bazı sebepleri olabileceği gibi genelde kaynakları aile hayatına götürülebilmektedir. Daha çok biyolojik bir varlığın sosyolojik bir varlığa dönüşmesi pek çok insan için ailede gerçekleşmektedir. Sosyolojik bir varlığa dönüşmemek genelde sağlıklı bir sosyal benlik gelişimi yaşayamamanın bir sonucudur. Özellikle psikolojik açıdan sağlıklı çocukların yetişmesi konusunda psikologların sağlıklı aile içi etkileşime ve çocukların sosyal benliğini kabul eden anlayışa yaptıkları olumlu vurguya burada dikkat çekmekte fayda vardır. Muhtaç durumdaki sosyal benlik, sosyal gerçekliğin -ki bu ailenin bizzatı kendisi için de geçerlidir- kendisi için bir ihtiyaçtır.

Aile içi etkileşim, rolleri gerçekleştiren aile üyelerinin karakterlerinden bağımsız değildir. Elbette bir toplumda farklı ailelerin farklı işlevleri gerçekleştirecektir. Nihayetinde aile içi etkileşimin temelinde güçlü sevgi bağlarının, saygının ve hoşgörünün bulunduğu bir ailedeki sosyal etkileşimler ile çatışmanın var olduğu ve karşılıklı sevgi bağlarının ve saygının olmadığı bir ailedeki sosyal etkileşimler birbirinden farklılaşacaktır. Böylece aile içi etkileşimler de farklılaşacak ve farklı ailelerde yetişen çocukların ve gençlerin farklı sosyal benlikler ile sosyal varoluşları gerçekleşecektir. Aile bağlılığının güçlü, aile içi çatışmaların az olduğu huzurlu ailelerde çocukların sosyal etkileşime katılmaları, bu etkileşim sürecine verdikleri geri bildirimler ve kendi benliklerine duydukları saygı da olumlu sosyolojik ve psikolojik gelişmeler olarak tecrübe edilecektir. Hatta bu olumlu etkileşim, genelde aile sınırları içinde kalmamakta ve çocuğun okul, arkadaş ve akran gruplarıyla paylaştığı aile dışı hayatına da olumlu olarak yansımaktadır (Ketsetzis, Ryan, Adams, 1998: 375; Davey, Polucci, 1980: 47-49). Dolayısıyla mikro düzeyde aile içindeki olumlu ve sağlıklı bir sosyal etkileşim, istisnalar bulunmakla birlikte genelde sağlıklı bir sosyal benlik üretmektedir. Bu yüzden, ailenin sosyal benliğe etkisi, sadece kendi çevresi ve sınırlandırdığı mikro alanda kalmamaktadır. Olumlu ya da olumsuz bu etkiler aile dışına, sosyal hayatın farklı alanlarına yayılmaktadır. Bu yüzden aile toplumlar için kolay vazgeçilmez bir kurum ola gelmiştir.

Aile, farklı sosyal benlik sahibi insanların farklı rolleri icra ettiği bir kurumdur. Aile içi ilişkiler, bu roller dolayısıyla gerçekleşmektedir. Bu durum ailenin bizzat kendisini bir sosyolojik süreç olarak yorumlamaya imkan tanımaktadır. Anne, baba ve çocuklar kendi rollerini icra ederlerken birbirlerini de etkilemektedirler. Aile içi ilişkilerin sadece büyüklerden küçüklere doğru bir yönünün olmaması, bu süreci kendine özgü bir hale getirmektedir. Bu yüzden bu etkileşim, tek taraflı, basit bir kültürel aktarım sürecinden ibaret kabul edilmemektedir. Sosyal hayatın genelinde tecrübe edilen etkileşim biçimlerinin çoğunu doğrudan ailede gözlemek mümkündür. Normlar, değerler ve inançlar aile içinde de üyelerin rollerini icra etmelerine imkan sağlamaktadır. Rekabet, kıskançlık, ödüllendirme, cezalandırma, kınanma, takdir edilme gibi pek çok sosyal pratiği doğrudan aile içi ilişkilerde görmek mümkündür (Yıldırım, Yıldırım, 2011: 142). Aile, kültür içinde kültür üreten bir sosyal gerçeklik ya da çevre olarak var olmaktadır. Sosyal benlik, aile dışındaki sosyal hayat alanlarında da benzer durumlarla karşılaşacağı için aile toplumun vazgeçilmez bir kurumu olmak durumundadır. Özellikle sosyal hayatın ilk tecrübe alanı olması aileyi ayrıcalıklı bir kurum haline getirmektedir.

Aile: Sosyal Benlik Üzerinde Bir Güç

Modernleşme ile ailenin bir eğitim kurumu olarak işlevini kaybettiğine ya da bu işlevi başka aracı kurumlarla paylaştığına dair iddiaların kısmi bir karşılığı olsa bile aile, bireyin eğitiminde devreden kolayca çıkacak bir kurum değildir. Hatta aile, dışarıdan etkilerle baskı ve güç yoluyla devreden çıkarılabilecek bir kurum da değildir. En azından bu tecrübeyi deneyen bazı totaliter devletlerin ailenin gücünü ortadan kaldırmayı başaramadıkları vakiadır (Geiger, 1971). Aile, sosyal benliğe etki etmenin ötesine geçmektedir. Pek çok insan için sosyal benlik ailede inşa edildiği için aile, toplumdaki diğer kurumlara göre sosyal benlik üzerinde daha fazla etkide bulunabilmektedir. Ailenin sosyal benlik üzerindeki bu gücü dolayısıyla Platon'dan beri iktidarlar açısından potansiyel bir muhalefet olarak görülmesi manidardır. Modernleşme ile çocuğun yetiştirilmesi ve eğitilmesi noktasında aileye ortak bazı kurumlar ortaya çıkmıştır. Okul ve kitle iletişim araçları çok küçük yaşlardan itibaren çocuğun sosyal benliğinin gelişmesine etki eden sosyalleşme araçlarıdır. Elbette bu araçların çocuk üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri ve çocuğun gelişmesindeki önemi inkar edilememektedir. Yine de bu araçlar, tek başlarına değil; aile ile birlikte sosyal benliğin inşasına dahil olmaktadır.

Aile, devreden çıkmadığı gibi sosyal benliğin gelişimine etki açısından diğerlerine göre daha çok avantaja sahiptir. Bu avantajlar belli başlıklar altında toplanabilir:

1. Ailedeki ilişkiler kendiliğinden ve samimi ilişkilere dir. Buna karşılık okul, arkadaşlık grupları hariç, daha çok resmi bir ilişki sistemine göre işlemektedir. Kitle iletişimi de tek yönlüdür.
2. Ailedeki ilişkiler daha çok etkileşime dayanmaktadır. Belli normlar ve disiplin altında devam etse bile çocuğun aile hayatına aktif katılması mümkündür. Okulda ve özellikle de kitle iletişim araçları karşısında gerçekleşen iletişim, çocuğu daha pasif bir konumda bırakmaktadır.
3. Aile içi ilişkileri özel kılan önemli bir unsur da bu ilişkilerin duygusal bir temele sahip olmasıdır. Aile ile kıyaslandığında okul ya da kitle iletişim araçları yoluyla duygusallık üretmek kolay değildir. Çünkü çocuk öğretmenini anne ya da babasının yerine; bir arkadaşını da kardeşinin yerine koy(a)mamaktadır.
4. Aile, sosyal benliğin başından gelişim sürecinin gerçekleştiği sosyal çevredir. Okul, sosyal benliği, biyolojik ve zihinsel gelişimi belli bir seviyeye ulaşmış çocuk ile muhataptır. Yine çocuğun kitle iletişim araçları ile ilişkisinde de benzer bir durum tespit etmek mümkündür.
5. Aile evdir; yuvadır. Okul ev dışında bir mekandır. Zamanla okul çocuk için yabancı bir mekan olmaktan çıksa da ev dışındaki zamanın geçirildiği ve her şeye rağmen daha fazla yabancıyla paylaşılan bir yerdir. Kitle iletişim araçları da etkisi bazen çok güçlü olsa bile yabancıların görüldüğü ve müdahil olunamayan bir dünyayı yansıtmaktadır.
6. Aile diğer sosyalleşme araçlarına göre çocuk için daha fazla meşruiyet üretebilen bir otoritedir. Aile içi otorite ilişkileri okuldakinden farklıdır. Ailede otoriteye gönüllü rıza göstermek daha kolaydır.
7. Aile diğer araçlara göre vazgeçilmezdir. Bir çocuğun ailesini kaybetmesi, okulunu değiştirmesinden ya da arkadaş çevresinden ayrılmasından çok daha farklı ve sosyal benliğinde daha fazla olumsuz etkide bulunabilecek hayati, hatta çoğu zaman travmatik bir değişimdir.

Aile, sosyal benliğin gelişmesinde okul, kitle iletişim araçları ve arkadaş çevresi gibi sosyalleşme araçları ile kıyaslandığında çok daha etkili bir aracı olarak işlev görmektedir. Bu yüzden aile, bazı işlevlerini başka araçlarla paylaşırsa bile etkinliğini ve özellikle de sosyal benliğin ilk inşa sürecindeki avantajını korumaktadır. Bu durum, ailenin toplum hayatından tamamen silinmesi ile mümkün olabilir ki bu konuda insanlık ailesiz toplumun çok büyük meselelere sebep olduğunu tecrübe etmiştir.

Burada savunulan tezler dolayısıyla sosyal benliğin sadece aile tarafından inşa edildiği elbette kabul edilemez. Sosyal benlik sahibi varlıklar olarak insanlar kabul ettikleri ve yaşadıkları bazı tercihleri değiştirme fikrine sahip olabilirler. Kaldı ki cemaat ilişki sistemine sahip olan, ortak değerler, normlar ve inançlar etrafında şekillenen bazı çekirdek ailelerde bile herkes tornadan çıkmış gibi aynı düşüncelere ve hareket tarzlarına sahip olmamaktadır. Hatta özellikle ergenlik ve gençlik yıllarında ailenin sosyal benliklerini kuşatmasından rahatsız olan gençler, bu kuşatmayı kendileri aşmaya çalışmaktadır. Bu dönemde ciddi sıkıntılar yaşayan gençler, aileden kaçışla oluşan boşluğu genelde arkadaş çevresi ya da başka bir grup aidiyeti ile doldurmaktadır (Arnett, 2007: 220-2). Ailenin kuşatmasını yıkmaya çalışmak genelde sosyal benliğin arada kalmışlığı ile sonuçlanmaktadır. Aile, özellikle ergenlik ve gençlik dönemlerinde tecrübe edilen arada kalmışlık durumunun aşılmasında da öncü kurumdur. Sadece çocukların ve gençlerin sosyalleşme ve psikolojik sorunlarının çözülmesinde değil, karı-kocanın yaşadığı sorunların aşılmasında da aile geleneksel bir problem çözücü işlevi görebilmektedir.

Pek çok insan hayat boyunca aile üyesi olarak yaşamakta, bir aile içinde hayatını sürdürmektedir. Yeni bir ailenin oluşmasını sağlayan evlilik de bir yönüyle aileden aileye geçiş yapmaktır. Evlenme yoluyla aile kurma, karı-koca ve anne-baba olma gibi yeni rollerin üstlenilmesini beraberinde getirmektedir. Yeni aile ve akrabalık ilişkileri, sosyal benliği etkilemekte ve yönlendirmektedir. Böylece aile, sadece sosyal benliğin ilk oluşum sürecine etki etmekle kalmamaktadır. Çünkü pek çok insan, hayatının geri kalanını da bir aile üyesi olarak geçirmektedir. Dolayısıyla ailenin sosyal benliği kuşatması, farklı dönemlerde farklı rollerle hayat boyu devam etmektedir. İnsanlar, aile içinde değişen rollerine bağlı olarak ailenin sosyal benliği kuşatmasına yine dahil olmaktadır. Bebeklik ve çocukluk döneminde kuşatılan benlik, yetişkinlik döneminde sonra gelen nesillerin benliklerini kuşatma görevini üstlenmektedir. Kaldı ki yetişkinler de aile içi görevlerini ve sorumluluklarını çocuklarının durumlarını göz önünde bulundurarak

belirlemektedir. Aile içi etkileşim sadece çocukları etkilemekle kalmamakta; yetişkinleri de etkilemekte ve değiştirebilmektedir.

Çocukluktan yetişkinliğe rol değişimiyle aileden aileye geçiş süreci, aileyi bir kurum olarak diğer toplumsal kurumlardan farklı kılmaktadır. Çünkü insan, diğer kurumların ilk etkisiyle de ailede karşılaşmaktadır. Aile, bir eğitim kurumu olmasının yanında dinî ve siyasi bir kurumdur (Sayın, 1990; Aydın, 2000: 37-39). Sosyal benlik, kültürel aidiyet bağlamında siyasi, dinî ve ahlakî bir konuma da sahiptir. Birey açısından edinilen toplumsal konumların ilk izlerini de ailede bulmak mümkündür. Çünkü aile yetişkinlerinin hayata dair tercihleri, tutumları ve davranışları yeni yetişen nesil için modeldir. Bu tercihler, aile içi etkileşimi belirleyen unsurlardır.

Sosyal benlik, eğitim yoluyla oluşan bir gerçekliktir. Sosyal benlik, aidiyet duyduğu ve içinde yetiştiği sosyal gerçekliğin özgün bir taşıyıcısı ve alt gerçekliğidir. Bu gerçekliğin en güçlü aktarımı ailede yaşanmaktadır. Anne ve baba birer eğitim otoritesi olarak aile içinde yetişenleri eğiterek sosyal gerçeklikle ilişki kurmalarını sağlamaktadır. Bu eğitim sürecinin de temeli etkileşime dayanmaktadır. Özellikle anne ve baba, aile içi etkileşimi yönlendirme gücü diğer aile üyelerinden daha fazla olan üyeler olarak kurucu, yönlendirici etkileşimlerin kaynakları olarak kabul edilebilir. Bu duruma bağlı olarak aile içi eğitim etkileşiminde anne ve baba daha aktif rollere sahiptir. Ancak aile içi eğitimin tek yönlü, anne-baba otoritesinin kontrolünde olmadığını, bütün aile üyelerinin karşılıklı etkileşimi ile inşa edildiğini yine vurgulamakta fayda vardır. Diğer kültürel kurumlar ve unsurlar da böylece aktarılmaktadır.

SONUÇ

Pek çok insan için aile, sosyal benliğin gelişimine en çok etkide bulunan kurumdur. Aile içi etkileşim, aileyi diğer toplumsal kurumlardan ayırmakta ve onlara göre daha güçlü ve etkili kılmaktadır. Çünkü sosyal benliğin oluşum süreci ailede başlamaktadır. Bu yüzden sosyal benlik gelişirken aile onun ilk çevresi olmakta ve onun tarafından kuşatılmaktadır. Aile üyeleri arasındaki etkileşim bu kuşatmayı sürekli olarak yeniden üretmektedir. Üstelik ailenin sosyal benliği kuşatması, sadece sosyal benliğini yeni kazanan bebekler ve çocuklar açısından değil, diğer aile üyeleri açısından da önemli bir sürece karşılık gelmektedir. Aile içi etkileşimin bir diğer önemli yanı, sosyal benliğin hafızasını üretmesidir. Aile üyeleri arasındaki etkileşimler yoluyla oluşan bu hafıza, çocukluktan

gençliğe, gençlikten yetişkinliğe bireylerin peşini bırakmamaktadır. Benliğin psikolojik yönünü kontrol eden, onu yönlendiren, olması gerekenleri hatırlatan, uyaran ya da teşvik eden sosyolojik yönü aile içi etkileşim dolayısıyla üretilmektedir. Sosyal benlik, sosyal gerçeklik ile ailede karşılaşmakta ve kendisi de bir sosyal gerçekliğe dönüşmektedir. Aile üyelerinin sosyal benlikleri ile kurdukları aile içi etkileşimler birer sosyal gerçeklik olarak hem içinde yaşadıkları aileyi hem de bizzat kendilerini üretmektedir. Ailenin sosyal benliği kuşatması çok yönlüdür. Bu kuşatma, aynı zamanda dinî, ahlakî, kültürel ve siyasi bir kuşatmadır. Aile sosyalleşme araçları içinde pek çok özelliği ile en güçlü ve etkili aracı olarak öne çıkmaktadır. Dünyaya geldiği anda sosyolojik olmayan bir varlığın sosyolojik bir varlığa dönüşmesi tecrübesi, aileyi bütün kurumlardan ayırmakta ve insanlık tarihinin vazgeçilmez toplumsal kurumu yapmaktadır. Aynı zamanda bu durum, aileyi sosyal benliğin karşılıklı etkileşimler yoluyla inşasında ve hayat boyu sürdürülmesinde çok güçlü bir kurum kılmaktadır. Ailenin geçmişe göre etkinliğinin azalması, zamanla diğer sosyalleşme araçlarının etkinliklerinin artması gibi gelişmeler elbette göz önünde bulundurulmayı hak etmekle birlikte onun temelde sosyal benliğin oluşumunu sağlayan bir etkileşim kaynağı olması hâlâ önemle üzerinde durulmasını gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, M. H. (2011). *Toplumsallaşma sözlüğü*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Arnett, J. J. (2007). Socialization in emerging adulthood: from the family to the wider world, from socialization to self-socialization. In J. Grusec and P. D. Hastings (Eds.) *Handbook of Socialization* (pp. 208-231). New York: The Guilford Press.
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar sosyolojisi*, 2. Baskı. Ankara: Vadi Yayınları.
- Davey, A. J. & Paolucci, B. (1980). Family interaction: a study of shared time and activities. *Family Relations*, 29(1), 43-49.
- Dikeçligil, F. B. (2012). Aileye dair kabullerin ezber bozumu. *Muhafazakar Düşünce*, 31, 21-52.
- Geiger, H. K. (1971). The family in Soviet Russia. In P. Worsley (Edt.), *Modern Sociology: Introductory Readings* (pp. 165-172), 2nd Edition. London: Penguin Books.
- Ketsetzis, M., Ryan, B. A. & Adams, G. R. (1998). Family processes, parent-child interactions, and child character influencing school-based social adjustment. *Journal of Marriage and Family*, 60(2), 374-387.

Mead, G. H. (1913). The social self. *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*. 10(14), 374-380.

Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Yıldırım, E. & Yıldırım, E. (2011). Aile içi ilişkiler ve iletişim. K. Canatan ve E. Yıldırım (Der.) *Aile Sosyolojisi* içinde (ss. 139-152), 2. Baskı. İstanbul: Açılım Kitap.

